

2019
سوال: مرزا قليچ بيگ تي "سنڌي ادب جو
ابو ڄيو وڃي ٿو" سنڌس ڪيل ادبي خدمت
تي روشني وجهو؟

مرزا قليچ بيگ
مرزا قليچ بيگ مرحوم 1853ع ۾ سنڌي
لورهي ۾ پيدا ٿيو. ايلفٽن ڪاليج بمبئي مان
بي اي ڪيائين. پر بي-اي هي آخري سال ۾
خيل ٿي پيو. سنڌ ۾ واپس آيو ته ڪمپاڪار
ٿيو ۽ ڊپٽي ڪلڪٽر تي رٽائر ڪيائين 76
ورنهن ۾ ڄمار ۾ 1929ع ۾ وفات ڪري
ويو.

مرزا صاحب هو ادبي خدمتون
مرزا صاحب انگريزي، فارسي ۽ عربي ۾ ٿورو
عالم هو. سنڌس مطالعو تمام وسيع هو. مرزا
صاحب سنڌي ادب لاءِ جيڪي خدمتون سرانجام
ڏنيون آهن سي ٻين سنڌي ادب ۾ هميشه
زندگي ۾ ڏسڻ ۾ اينديون. مرزا صاحب تقريباً
400 کن ڪتاب لکيا جن ۾ گهڻي ترجمي ۾ هي
آهي. هن تقريباً ادب ۾ هر صنف تي لکيو.
ادب کان علاوه سائنس، باغباني ۽ صحت وغيره
تي به پنهنجي علم جا جلوه ڏيکاريا آهن. هي
سنڌس تڙيڪن جو مونس هائڻو ورتو هو.

(1) ناول

جڏهن ته سنڌي ناول جو ذڪر ڪيا ٿو ته سنڌي ناول زينت جو ذڪر ضرور ٿيڻا ٿو. مرزا صاحب پهريون ناول (1888ع) ۾ "دلاراڻي" جي ڪهاڻي سان لکيو. سنڌي ادب ۾ هي سنڌي پهريون ناول طبعي ناول هو. هن کان اڳ صرف ٻين ٻولين مان ترجمو ٿيل ناول ڇپيا هئا.

سنڌي ناول زينت (1891ع) سنڌي ادب ۾ هڪ ڪلاسڪ حيثيت رکي ٿو. هن ناول ۾ زينت جو ڪردار سونهن، سجاڻا، مسئلن ۾ زميني ۽ بهادريءَ جو لاڳاپو مثال آهي. هن ناول ۾ ڪافي ڪهاڻي پڙهڻو آهي. پر اڪثر ۾ منهنجي ڪجهه غير حقيقي ڪهاڻيون آهيون ۽ ٻيون آهن جنهن ۾ ڪجهه ڪهاڻيون به رهيون آهن.

هنن ٻن اصولن ناولن کان علاوه مرزا صاحب ڪافي ناول انگريزيءَ مان ترجمو به ڪيا. مثلاً: گلشن جي ٿوڪري، گلپور جو سفر، سڄي محبت سڏبه، خرد، مرتن وغيره هنن ترجمي جي زبان ۾ سادگي ۽ رواني آهي.

(2) ڊرامو

سنڌي ٻوليءَ ۾ ڊرامو نويسيءَ جي شروعات به مرزا قليچ بيگ کان ٿي. 1880ع ۾ هڪ ڊرامو "ليلي مڃنون" جي نالي سان لکيو. ان کان پوءِ ڊرامو "خوشيد" جي

ٺاڻي سان لکيل ٿوڻ، هيٺو اصل به منگائي ڊرامي
ٺاڻ ورتل هو.

مرزا صاحب اصلوڪن ڊرامن کان علاوه ڪيترائي
ڊرامن کان علاوه ڪيترائي ڊراما ترجمو به ڪيا.
هنن ڪيترن ئي ڊرامن جو ترجمو
پڻ ڪيو.

- 1 - ڪنگ ليئر - سٿاء ايليا جي ٺاڻي سان
- 2 - مرچينٽ آف ويسٽن - حسنا لدار جي ٺاڻي سان
- 3 - سمبلائين - ستمدار مرچان جي ٺاڻي سان
- 4 - لڙڪيڙو لکين آف ويراونا - عزيز شريف
جي ٺاڻي سان

- 5 - روميو جوليٽ - گلزار ڀٽڪلڻاڻي جي ٺاڻي سان
 - 6 - نئي نئي - شھزادو بهراڻي جي ٺاڻي سان
- مرزا صاحب ٻين ٻولين سان به ڪافي ڊراما
ترجمو ڪيا. انهن سڀني ڊرامن ۾ مرزا صاحب
جي اها ڪوشش رهي ته انهن ۾ ڪردار نگاري
حقيقت پسندانگي بهي. ائين ڪرڻ سان مرزا
صاحب اصل ۾ ماڻهن کي تعديري پرستيءَ جي
فلسفي کان ڪڍي پنهنجو پاڻ تي اعتماد ڪرڻ
سڳارايو.

(3) فلسفيءَ اخلاقيات

فلسفيءَ اخلاقيات تي به مرزا صاحب جو ڪو
صوب ڪيو. پاڻ پنهنجا مضمون به لکيا ٿوڻ
پرگهڻو ته اڌ ترجمي جو ڪيو. سندس مشهور

ڪتاب "مقالات المعصن" اڪهي جيڪو سنه

ٺاڻ ترجمو ڪيائون
مقالات المعصن کان علاوه مرزا صاحب
د عترائي ترجمي جا ڪجهه نالا هي اڪهي
Jelal-ud-Din جو ترجمو هو يا وري هي نالي
امام عترائي هي ڪتاب "ڪيمائي سعادت"
اضلا نيات ميلاني، نصير الدين موسي هي ڪتاب
'اخلاق نامو' وغيره جا ترجمو به تعانيت
مريعي سان ڪيائين

(4) تاريخ ۽ تحقيق

مرزا خليع بيگ تاريخ ۽ تحقيق جي ميد
۾ ڊوڪيومينٽري ترجمو ڪيو. هن عافن تاريخي ڪتاب مرتب
ڪيا ۽ ترجمو به ڪيا ۽ ٻين نام جيڪو سنه
تاريخ جو هڪ بنيادي دستاويز آهي ان جو ترجمو
ڪيائين سنه ۾ ڪيائين

هن ڏهه سنه ۾ جيڪو فارسي ۾ ڪيل دعوان جو
ترجمو ڪيائين. هي ڪتاب سنه ۾ سنه شهر شهر
۽ ماڻهن جي رهنما ڪرڻي بابت هڪ اهم ڪتاب
آهي. هن هڪ ٻيو ڪتاب "ماهنامي وارا شاهه
هي نالي سان ڪيو. هنن جو مواد شاهه نامي
کان ورتل آهي.

(5) شاعري

مرزا قليچ بيگ شرمسار گدا نظم پر د ببع
آرمانی کئی شاعري تي معتدل هيٺيان ڪتاب
سنڌس ذهني آڌام هو سٽيو آهن:

- (1) سوزاء خان (2) رباعيات عمر خيام
 - (3) موتين هي ديلي (4) امله مارڪ
 - (5) ديوان قليچ (6) شتوي ڪشف اعجاز
- پان صيڪاڻ شاعري ڪيائون اها ڪهڙي علم
عرومن هي بهر ۽ رزن مطابق هئي. هن هي
شاعري دنيا هي بي ثباتي ۽ انساني مصمت
۽ عظمت هو ذڪر سنڌس شاعري ۽ ملي
لو. هيٺ سنڌس شاعري هو ٽهولو ڏهه لو
دل آهي ڇاڪاڻ ته، هڪڙو حساب خانو
پر آهن عاشقن لاءِ، هڪڙو ڪباب خانو

وڏا اڄ نئين جا نيا زير دست
سڄي سڀي ٻملي، اڳيان نيا حوار

مشڪل ۾ پوڻ، آسان ۾ مشڪل ٿي پوڻ
پان اندر گيم سان، درياد جو ڍڻ لهي لو.

تڪليف هو صنوع

هيٺن موضوعن کان علاوه مرزا صاحب پڻ ڪيترن
ٻي موضوعن تي ڪيوي ڪوب اهڙو اهم موضوع ۾
چڱي ڀاڱي هنهن هي سنڌي ادب کي وقتا سخت
منور ٿي.

مختلف موضوعن تي سنڌي ڪجهه ڪتابن جا

مثال هيٺ ڏجن ٿا
① باغ ۽ باغباني ② حضرت الارضا ③ ماڻهندي
مان ماڻهندي ④ آزار مان آرام ⑤ ملڪ
گل جو پيغام وغيره وغيره

مرزا صاحب هي سڀي ڄمار اها ڪوشش رهندي
ٿي هوندي اديب ۽ نثر جو موضوعي ٿي ڪتابن جي
ڪوئي ڪي پورو ڪري. لاهي (۱) ۽ ٻين تقريباً سڀني
موضوعن تي ڪتاب لکيا ۽ ترجمو ڪيا.

اهو سنڌي سٺي محنت، هوش و فطرت، اديب
ذوق ۽ سنڌي ٻولي ۽ ادب سان دلچسپي جو
نتيجو آهي، هو اڄ قائم ڪوب عالم، مرزا صاحب
جيتر ڪتابن تي لکي سگهيو آهي. سنڌي ادب
۽ تاريخ ۽ مرزا صاحب هو نال شخصيت عزت
۽ احترام سان رتو ورتو.